

***Lelismond, 4 Augustus.** Voor de naburige gemeenten Ameide en Tienhoven was het gisteren een vreugdedag.

De secretaris van eerstgenoemde gemeente, de heer A. P. H. A. de Kleijn, onlangs door Z. M. benoemd tot burgemeester van Ameide en Tienhoven, na den ambtseid in handen van den commissaris des konings te hebben afgelegd, naar zijne woonplaats terugkeerende, werd reeds te Nieuwpoort in een rijtuig, waarin wethouders van beide gemeenten gezeten waren, afgebaald.

Aan de grens der gemeente Tienhoven stond eene eerewacht geschaard, bestaande uit een aanzienlijk getal ruiters en voetknechten. In optocht trok nu de stoet, in welks midden de nieuwe burgemeester zich bevond, door beide gemeenten, onder het gejuich en gejubel eener ontelbare volksmenigte, waaronder ook personen uit deze en andere omliggende plaatsen. Zoo te Tienhoven als te Ameide wapperden van de kerktorens, en algemeen uit de woningen der ingezetenen, vlaggen en wimpels. Voor het raadhuis van Ameide zag men o. a. eene smaaftvol ingerichte eerepoort. Daar gekomen, hield de burgemeester eene korte aanspraak tot de vergaderde menigte, die met een donderend geknal van gewerschoten en een „Leve de burgemeester!” beantwoord werd. Uit het rijtuig gestapt, strooiden kinderen bloemen en groen op den weg, waarlangs de burgemeester, zichtbaar bewogen door zoo vele blijken van algemeene belangstelling, door de eerepoort heen naar het raadhuis ging, waar hij door de leden van den gemeenteraad werd afgewacht.

Tot laat in den avond was het feest, en alles is in de beste orde afgelopen.

Uit: Nieuwe Rotterdamsche Courant, 6 augustus 1868.

De Kleyn werd 14 October 1883 geboren te Ameide, waar zijn vader burgemeester was. Hij bezocht de H.B.S. te Utrecht en studeerde eerst te Delft. Maar nadat hij het eerste examen had afgelegd, kwam hij tot de overtuiging, dat hij toch meer bevrediging zou vinden in de studie van de geneeskunde, waarom hij zich te Utrecht liet inschrijven. Het is mogelijk, dat hierbij ook de verhouding met Zwaardemaker een rol heeft gespeeld. De Kleyn verloor zijn vader reeds, toen hij nog slechts 17 jaar was.

Hendrik Zwaardemaker Czn werd op 10 mei 1857 in Haarlem geboren als zoon van een uitgever en boekhandelaar. Hij studeerde in Amsterdam medicijnen, in welke wetenschap hij in 1883 promoveerde. Hij werd in 1882 officier van gezondheid bij de militair-geneeskundige dienst van de landmacht, wat hij bleef tot 1886.

In die periode specialiseerde hij zich in de keel-, neus- en oorheelkunde.

In 1897 werd hij benoemd tot hoogleraar in de fysiologie in Utrecht. Hendrik deed onderzoek over de reuk- en smaakzin, hij vulde de reukstoffenindeling van Linnaeus aan en ontwikkelde de eerste olfactometer, een meetinstrument voor geurstoffen.

Ook schreef hij in 1928 het 'Leerboek der fonetiek', dat tientallen jaren het handboek voor de fonetiek bleef. Hij hield zich tevens bezig met de aanpassing bij doven van de toen nog primitieve hoorapparaten. Hij kan dan ook met recht de zintuigenspecialist van Nederland genoemd worden. Hendrik Zwaardemaker stierf op 19 september 1930 in Utrecht, begiftigd met talrijke onderscheidingen voor zijn belangrijke verdiensten.

De fysioloog Zwaardemaker, die zo'n grote invloed heeft gehad op de wetenschappelijke ontwikkeling van de keel-neus-oorheelkunde in Nederland, is toen

Herman Snellen Sr (Zeist, 19 februari 1834 – Utrecht, 18 januari 1908) was een Nederlands oogarts en hoogleraar oogheelkunde te Utrecht onder meer bekend vanwege de Snellenkaart waarmee de visus bepaald kan worden. Zijn zoon, Herman Snellen Jr (1865-1929), volgde hem op als hoogleraar en directeur van het

Nederlandsch Gasthuis voor behoeftige en minvermogene Ooglijders. Snellen werd student in 1851, promoveerde tot doctor in de geneeskunde op 4 juli 1857, verwierf in 1858 het doctoraat in de heelkunde en vestigde zich in Utrecht als geneesheer en tevens als assistent aan de oogheelkundige kliniek van Franciscus Cornelis Donders. In 1862 werd hij geneesheer en docent in de oogheelkunde aan het Nederlandse Gasthuis voor ooglijders in Utrecht en in 1877 hoogleraar aan de universiteit van de Universiteit Utrecht. Zijn colleges waren interessant en boeiend, zijn klinieken hadden een buitengewone aantrekking, kortom zijn leiding was zó, dat men zich gelukkig achtte zijn leerling te zijn. Bijna alle ophthalmologen (oogheelkundigen) in Nederland waren mede-arbeiders, assistent of indirect discipelen geweest van Snellen en ook in het buitenland rekenden vele oogartsen het zich tot een grote eer, door hem gevormd te zijn. In 1899 nam Snellen zijn ontslag als hoogleraar en in 1904 als directeur van het Nederlands Gasthuis voor Ooglijders. Zijn werken, geschriften, verhandelingen en redevoeringen op congressen waren talrijk en getuigden van diepgaande wetenschappelijke kennis, van zeldzame ijver en innige liefde voor zijn medemens. Al in 1854, dus voor zijn promotie, voerde hij de pen; in de jaren 1855, 1862, 1863, 1864 (De geschiedenis der oogziekten in de Rijksgestichten te Veenhuizen en Ommerschans), 1865, 1868, 1874, 1876, 1877, 1881, 1882, 1883, 1884, 1888, 1889, 1890, 1891, 1892, 1893, 1894, 1895, 1896 en 1897, publiceerde hij belangrijke pennevruchten. Snellen schreef en sprak even vaardig in het Frans, Duits, Engels en Latijn als in zijn moedertaal; hij werd achtereenvolgens lid, erelid en corresponderend lid van een twaalfstal Hollandse en Buitenlandse Genootschappen en verwierf bovendien het eredoctoraat van enige vreemde hogescholen. Snellen had een geniale blik, een schat van praktische kennis, die hij met talent en toewijding dienstbaar wist te maken aan de mannen van de toekomst; daarbij had zijn onderwijs een groot suggestief vermogen. Zijn verdiensten werden door H.M. de Koningin erkend door zijn benoeming tot ridder in de Orde van de Nederlandse Leeuw (1895) en tot officier in de Orde van Oranje Nassau.

steeds een vaderlijke vriend voor hem geweest. Zeker is, dat de Kleyn die na een zeer vlotte studie reeds in 1907 arts was geworden en toen assistent werd in de oogheelkunde bij Snellen⁸, later op raad van Zwaardemaker van richting veranderde en assistent werd in de keel-neus-oorheelkunde bij Quix⁹. Maar hij heeft zijn oude liefde toch nooit geheel vergeten.

8 Bedoeld is prof Herman Snellen Sr. (1834-1908), hoogleraar oogheelkunde aan de Rijksuniversiteit Utrecht. Zijn zoon, Thomas Snellen, was in 1904 getrouwd met Merrigje de Kleyn, de oudste zus van Adriaan. Het is mogelijk dat deze familierelatie een rol speelde bij de keuze van Adriaan. Zie ook artikel in het Nieuwsblad 2010, jrg 21(1), blz. 14.

9 Bedoeld is Franciscus Hubertus Quix (1874-1946), in 1908 lector oorheelkunde aan de Rijksuniversiteit Utrecht.

Aan deze eerste tijd danken we reeds een twaalftal publicaties op oogheelkundig gebied. Maar ook later gaat zijn belangstelling nog enkele malen naar het verband van aandoeningen van de neus en de oogzenuw. In 1917 verschijnt een mooi onderzoek met van der Hoeve over een geheel nieuw ziektebeeld, dat zich kenmerkt door de aanwezigheid van “blauwe sclerae”¹⁰, broosheid van het beenderenstelsel en gehoorstoornissen.”

Jan van der Hoeve (13 april 1878, Santpoort - 26 april 1952, Leiden) was een Nederlandse oogarts. Hij is erkend voor zijn concept van de phakomatoses, vaak genoemd neurocutaneous syndromen. Van der Hoeve is afgestudeerd aan de Universiteit van Leiden en behaalde zijn doctoraat aan de Universiteit van Bern. Hij werd professor in de oogheelkunde aan de Universiteit van Groningen en later aan de

Universiteit van Leiden. Van der Hoeve was verkozen tot president van de fysieke sectie van de Koninklijke Nederlandse Academie van Wetenschappen in 1932.

En nog tot in de laatste tijd werkte hij veel op het grensgebied van de optokinetische nystagmus¹¹. Als oud-burgerscholier had de Kleyn toen nog niet het jus promovendi¹², maar reeds in 1914, dus op de voor een geneeskundige wel ongewoon jonge leeftijd van 30 jaren, werd hij met Professor dr. R. Magnus¹³ eredoctor van de Universiteit te Groningen.

Toen in 1911 zijn opleiding was voltooid, maakte de Kleyn een studiereis naar Wenen. Gaarne vertelde hij later nog van die tijd en hoe hij, dank zij de introducties van Zwaardemaker, bijzonder hartelijk werd ontvangen. Wenen voor de eerste wereldoorlog was het Mekka voor de oorheelkunde, daar werkten toen beroemdheden als Bárány, Alexander, Neumann, Ilajek, Marschik, Ruttin, Leidler. Met velen heeft de Kleyn jarenlang een vriendschappelijk en wetenschappelijk contact gehouden.

Ook in geheel ander opzicht was dit bezoek van grote betekenis voor zijn verdere levensloop. Hij leerde in Wenen zijn toekomstige vrouw, baronesse von Artner¹⁴, kennen. Zij is een zeer grote steun in zijn leven geweest. Het huwelijk, dat zeer gelukkig zou worden, werd in 1913 gesloten. Na zijn terugkeer in 1911 vestigde hij zich in Utrecht als specialist.

Spoedig had hij een zeer grote praktijk en een zeer drukke polikliniek aan het Diaconessen-huis. Geluk-

kig kreeg hij na enkele jaren steun door samenwerking met Versteegh. De Kleyn was zijn gehele leven een zeer harde werker, men staat versteld over het vele, dat hij in zijn Utrechtse jaren heeft gedaan. Want in 1911 werd hij ook assistent aan het farmacologisch laboratorium¹⁵ van Magnus, waar hij geregeld in de middaguren zijn experimenten verrichtte, terwijl hij tot in zeer late avonden zijn patiënten opereerde.

Deze samenwerking met Magnus was zeer vruchtbaar en gaf aanleiding tot een der hoogtepunten in het onderzoek van het evenwichtsorgaan. Bij het onderzoek van gedecerebreerde dieren was het opgevalen, dat bij wijziging van de stand van de kop sterke veranderingen optraden in de spanning van de spieren der extremiteiten¹⁶. Het was in de eerste plaats nodig om vast te stellen, welke invloed hierbij uitging van het binnenoor. Door de Kleyn werd na nauwkeurige onderzoeken een methode uitgewerkt om het binnenoor bij zoogdieren te verwijderen zonder beschadiging van trommelvlies en aangezichtszenew. Deze methode is de standaardoperatie gebleven tot op de huidige dag. Een nadere analyse was toen mogelijk.

Zo kon worden vastgesteld, dat de tonusveranderingen¹⁷ in de extremiteiten afhankelijk waren van twee groepen: de halsreflexen en de zogenaamde tonische reflexen van het labirynth¹⁸. Door het ingipsen van kop, hals en romp werden de halsreflexen uitgeschakeld, na dubbelzijdige labirynthexstirpatie¹⁹ verdween de tonische invloed van het binnenoor. Een dergelijke invloed kon door de Kleyn en van der Hoeve ook worden aangetoond voor de oogspieren, hierdoor wordt de stand van de oogbol bepaald. Uitvoerende onderzoeken werden ook verricht over de oprichtreflexen bij de verschillende zoogdieren. Door deze reflexen wordt bij een standverandering²⁰ weer de normale lichaamshouding ingenomen, hierbij spelen de labirynthen ook een grote rol. Verder werd nagegaan, welke gedeelten van het centrale zenuwstelsel nodig zijn voor het tot stand komen van deze reflexen, zodat een indruk werd gekregen over het verloop van de banen en de ligging van de centra. Voor het eerst werd bij een groot aantal medicamenten en vergiften op systematische wijze de invloed nagegaan op het verloop van de labirynthreflexen. Een overzicht van al deze onderzoeken verscheen in 1924 in het bekende werk van Magnus “Körperstellung”²¹. De Kleyn heeft een zeer groot aandeel gehad in het tot stand komen van dit boek. Het is de grote verdienste geweest van Magnus en de Kleyn, dat ze ook bij anderen belangstelling wisten te wekken voor hun onderzoeken. Er kwamen een aantal voortreffelijke medewerkers, hiervan dienen vooral Versteegh en Rademaker te worden genoemd.

10 Blauw oogwit.

11 Nystagmus is een afwijking waarbij het oog ongewild heen en weer beweegt – trillend wiebeloog. Nystagmus kan verschillende oorzaken hebben en op verschillende manieren opgewekt worden (zie hieronder).

12 Het recht om een proefschrift te verdedigen om de titel van doctor te behalen.

13 Prof. dr Rudolf Magnus (1873 - 1927), eerste hoogleraar Pharmacologie (zie noot 14) in Nederland aan de Rijksuniversiteit Utrecht.

14 Baronesse Janka Elisabeth Frederica Eugenia von Artner (1885 - 1965). Geboren in Sopron (nu Hongarije), trouwde 30 januari 1914 te Utrecht met A.P.H.A. de Kleyn. Het huwelijk bleef kinderloos.

15 Pharmacologie is de wetenschap van de werking van geneesmiddelen.

16 Ledematen.

17 Veranderingen in spierspanning.

18 Veranderingen in spierspanning veroorzaakt via het labirynth, een deel van het evenwichtsorgaan in het binnenoor.

19 Verwijderen van het labirynth uit beide oren.

20 Verandering in houding.

21 Lichaamshouding.

Foto van het team van Rudolf Magnus, maart 1926. Voorste rij, van links naar rechts; le Heux, de Kleijn, Gretl Magnus (secretaresse), Magnus, McNally, de Lind van Wijngaarden; achterste rij: Blake Pritchard, Rademaker, Dusser de Barenne, Schoen, van Esveld.

Er waren ook steeds vele buitenlanders, nu nog wordt in den vreemde met eerbied gesproken van de “Hollandse school”.

Na de dood van Magnus in 1927 kon onder diens opvolger Bijlsma²² het onderzoek over het vestibulaire apparaat gelukkig onder leiding van de Kleyn worden voortgezet. Deze onderzoeken waren niet alleen van grote wetenschappelijke maar ook van praktische betekenis. De “reflexen van Magnus en de Kleyn”, zoals deze dikwijls worden genoemd, komen namelijk onder pathologische²³ omstandigheden ook voor bij de mens. Van zeer grote betekenis voor de kliniek zijn een groot aantal onderzoeken van de Kleyn en medewerkers over de verschillende vormen van nystagmus, een schokkende beweging van de oogbol, die vooral ontstaat bij prikkeling van het evenwichtsorgaan. Uitgebreide onderzoeken werden verricht, o.a. over de calorische²⁴ nystagmus, het verband tussen prikkeling van de neus en nystagmus, over de snelle phase van de nystagmus, over alcohol nystagmus²⁵, houdingsnystagmus, over combinatie van verschillende vormen van nystagmus, voorbeschiktheid voor een bepaalde richting van de nystagmus, optokinetischenystagmus²⁶. Dit alles is belangrijk voor de oorheelkunde, omdat we hierdoor worden ingelicht over de toestand van het binnenoor, maar ook voor de neurologie, daar uit de waargeno-

men verschijnselen dikwijls een aanwijzing kan worden verkregen over de localisatie van ziekteprocessen in de hersenen.

Ook op dit gebied van de oto-neurologie is, zoals op de in de aanhef vermelde oorkonde zo juist staat vermeld, door de Kleyn zeer origineel en baanbrekend werk verricht. Door zeer nauwkeurige proeven bij dieren werden bepaalde verschijnselen bestudeerd, later werd aangetoond, dat op deze wijze een belangrijke aanwinst was verkregen voor de diagnostiek bij vele patiënten.

De volgende levensperiode stelde de Kleyn in staat om hierover uit een zeer uitgebreide ervaring herhaaldelijk te berichten. Reeds tweemaal was de Kleyn aangezocht om hoogleraar te worden, in 1924 in Groningen en vijf jaren later in Leiden, maar in 1936 bezweek hij, ondanks de vele banden, die hem aan Utrecht bonden, voor een aanbod van Amsterdam om opvolger te worden van Burger, die daar gedurende vele jaren de keel-neus-oorheelkunde zo waardig had vertegenwoordigd. De Kleyn ging naar Amsterdam, in hoofdzaak omdat hij zich veel voorstelde van een samenwerking met zijn grote vriend, de onlangs overleden neuroloog²⁷, Brouwer. Hierin is hij niet teleurgesteld, vooral ook omdat hij na korte tijd de beschikking kreeg over de bijzonder fraaie kliniek in het Wilhelmina Gasthuis. Hij hield 3 October 1936 zijn inaugurele rede over “De ontwikkeling der Oor-Neus-Keelheelkunde in de loop der laatste halve eeuw”. Behalve zijn eigen werk dienen uit deze tijd ook een groot aantal proefschriften van zijn leerlingen te worden genoemd, waaronder voortreffelijke,

22 Ulbe G. Bijlsma (1892-1977), van 1927-1967 tweede hoogleraar Pharmacologie aan de Rijksuniversiteit Utrecht.

23 Bij ziektebeelden.

24 Nystagmus opgewekt door het spuiten van warm of koud water in het oor.

25 Nystagmus veroorzaakt door overmatig alcoholgebruik (bier, wijn jenever, enz.).

26 Nystagmus opgewekt door een bewegend voorwerp.

27 Een arts-specialist die zich bezighoudt met de werking en ziekten van spieren, zenuwen, ruggenmerg en hersenen.

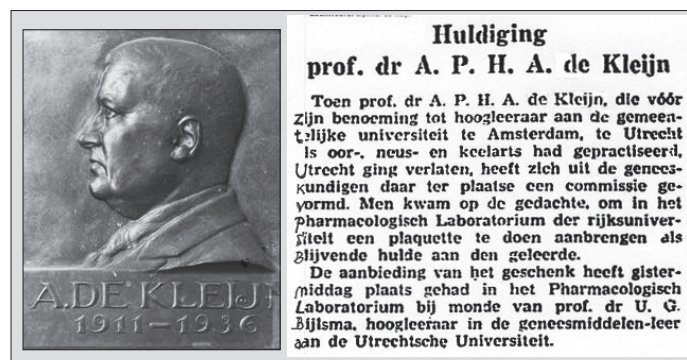
vooral ook weer op het gebied van de oto-neurologie en over het evenwichtsorgaan.

Deze leerlingen hadden voor hem de grootste verering. Dit bleek wel voldoende bij de huldiging, die plaats vond kort voor zijn dood ter ere van zijn 12½-jarig hoogleraarschap. De Kleyn was een voortreffelijke leermeester, de nauwgezette en liefdevolle wijze, waarop hij zijn patiënten behandelde, was een voorbeeld voor allen. Men heeft wel eens gezegd: "slechts een goed mens kan een goed medicus zijn." De Kleyn was een zeer goed mens. Hij was ook uitstekend op de hoogte van de ontwikkeling van zijn vak. Al had hij zich bij zijn wetenschappelijk onderzoek vooral op een bepaald onderdeel gespecialiseerd, toch had hij de rest allerm minst verwaarloosd.

Zo heeft hij ook grote naam gemaakt als operateur van de ernstige verwikkelingen van de middenoorontsteking²⁸ en van de kwaadaardige gezwellen van de neusbijholten.²⁹

De Kleyn was een groot mensenvriend, altijd bereid om anderen behulpzaam te zijn. Hij had een zeer evenwichtig karakter, vrijwel ieder vond het prettig met hem om te gaan en hij had een groot talent om, wanneer de gemoederen wat al te opgewonden waren geworden, deze weer tot kalmte te brengen. Door zijn grote vriendelijkheid en tact kreeg hij ook meer gedaan dan een ander. Het ligt dus voor de hand, dat hij voor vele commissies werd gevraagd en hij kon moeilijk iets weigeren. Zo kwam het, dat hij nog de laatste jaren zeer veel voor de gemeenschap heeft gedaan, waarschijnlijk ten koste van zijn eigen gezondheid. Natuurlijk werd hij voorzitter van de Keel-Neus-Oorheelkundige Vereniging, waarin hij steeds een vooraanstaande plaats heeft ingenomen. In de moeilijke jaren van de oorlog was hij voorzitter van de faculteit en waarnemend Rector Magnificus. Hij heeft zeer veel gedaan als redacteur van het Tijdschrift voor Geneeskunde. Met Woerdeman stichtte hij de voor Nederland zo belangrijke Excerpta Medica.

Hij was voorzitter van het dagelijks bestuur van het Kanker-Instituut, bestuurslid van de vereniging voor het onderwijs aan doofstommen en van de school voor slechthorenden. Hij heeft zich ook zeer verdienstelijk gemaakt in de Centrale Coördinatie-Commissie om advies uit te brengen, welke medici na de bevrijding wegens onmisbaarheid vrijgesteld dienden te worden van de militaire dienst.

De Kleyn heeft gedurende zijn leven zeer vele eerbewijzen ontvangen. De Bányi-medaille en het eredoctoraat te Groningen zijn reeds vermeld. Hij was verder ook eredoctor van de Universiteiten te Stockholm, Londen en Keulen.

De Guyot-prijs is genoemd naar Henri Daniël Guyot, geboren in 1753. Guyot studeerde theologie in Franeker en was eredoctor en buitengewoon hoogleraar aan de toenmalige Groningse Hogeschool. Hij richtte in 1790 in Groningen het eerste instituut voor doven in Nederland op. Dit instituut heette tot 2001 het Koninklijk Instituut voor Doven 'H.D. Guyot'. In dat jaar fuseerde het instituut met Effatha en ontstond de Koninklijke Effatha Guyot Groep. Guyot's kleinzoon, mr. H.D. Guyot, stelde een legaat beschikbaar aan de Rijksuniversiteit Groningen teneinde van de rente daarvan om de vijf jaar een premie toe te kennen aan den in- of buitenlander, die op oorheelkundig gebied de belangrijkste ontdekking zal hebben gedaan'.

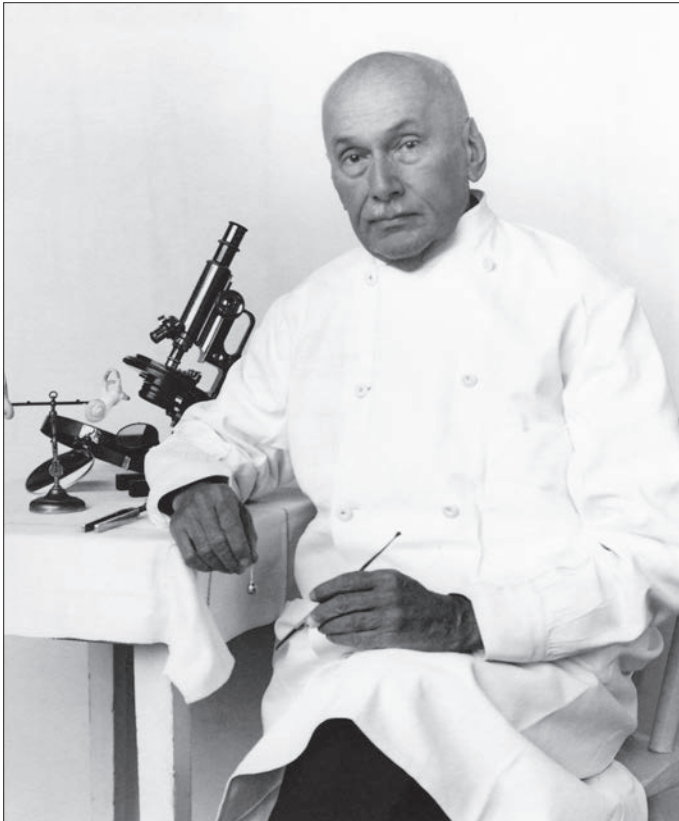
Prof.dr. R. Magnus (1873 – 1927). Gewoon hoogleraar van de kennis der geneesmiddelen en de geneesmiddelleer aan de Universiteit Utrecht vanaf 2 mei 1908.

Hij ontving in 1919 met Professor dr. R. Magnus de Guyot-prijs te Groningen. Hij kreeg in 1925 de Ramaer-medaille voor het beste werk op neurologisch gebied gedurende de 5 laatste jaren en verder ook nog de Schwartz-medaille. Hij werd in 1929 gekozen tot lid van de Koninklijke Nederlandse Akademie van Wetenschappen. Hij was erelid en corresponderend lid van zeer vele buitenlandse verenigingen.

28 Ontsteking van de ruimte in het oor direct achter het trommelvlies (otitis media).

29 Holten in de botten rond de neus en de ogen.

1937: Charles Emile Benjamins, professor KNO in Groningen.

De Kleyn was in het buitenland zeer bekend en werd ook daar bijzonder gewaardeerd. Vooral hierdoor was het mogelijk, dat in 1926 het Collegium Oto-Rhino-Laryngologicum Amicitiae Sacrum³⁰ door Nederlanders, de Kleyn en zijn vriend Benjamins, werd opgericht. In de internationale wetenschappelijke wereld van de keel-neus-oorartsen heeft deze vereniging een zeer grote rol gespeeld, waarbij de Kleyn een centrale figuur was.

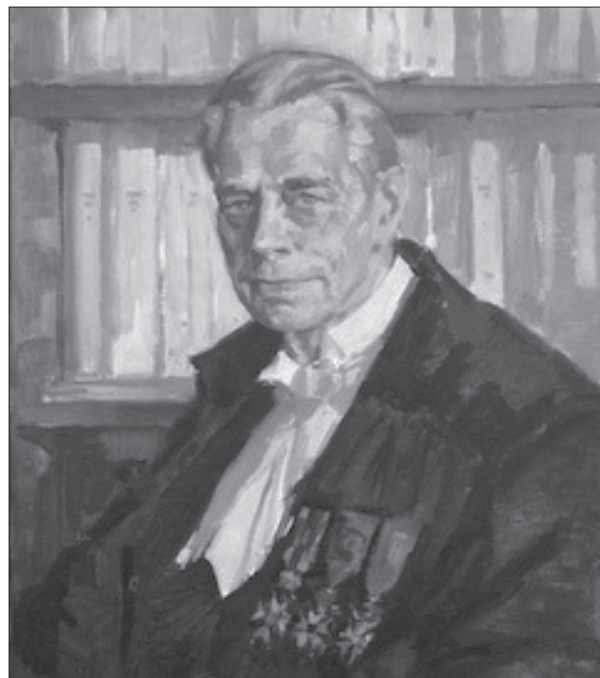
Het aanzien, dat de Kleyn genoot, was natuurlijk in de eerste plaats afhankelijk van de grote betekenis van zijn wetenschappelijk werk. Doch ook zijn bijzondere persoonlijkheid heeft er veel toe bijgedragen, dat hij die gezaghebbende figuur is geworden. Hij was een autoriteit, zonder dat hij zichzelf op de voorgrond stelde. Hij had een indrukwekkende kennis van de literatuur van zijn vak, hij interesseerde zich levendig voor het werk van anderen en werd door tallozen geraadpleegd. Hoewel de Kleyn zeker niet over grote oratorische gaven beschikte, werden zijn voordrachten steeds met opvallend grote belangstelling gevolgd. Want de inhoud was steeds voortreffelijk en, evenals in zijn geschriften, werd alles op een helder en overzichtelijke wijze door hem uiteengezet. Daarbij hield hij zich in 't geheel niet op met phantastische beschouwingen, hij beperkte zich uitsluitend tot exacte vraagstellingen. Maar wat misschien wel de meeste indruk maakte, was de grote betrouwbaarheid van al zijn mededelingen. Deze waren steeds gebaseerd op zeer nauwkeurige onderzoeken of waarnemingen.

Mocht later toch bij uitzondering eens blijken, dat de conclusies, die hij had getrokken, onjuist waren, dan was hij de eerste, die dit zou erkennen. Een enkel

voorbeeld. Op grond van hun talrijke onderzoeken was door Magnus en de Kleyn een theorie opgesteld over de functie van de utriculus en sacculus, twee zintuigvlekken³¹ in het binnenoor, die toentertijd algemeen als het uitgangspunt van de tonische labyrinthreflexen³² werden beschouwd. Latere onderzoeken van Versteegh waren hiermee in tegenspraak, door de Kleyn werd toen dadelijk opgemerkt, dat zijn theorie diende te worden herzien. Maar tot op heden is, ondanks het werk van velen, het wachten nog steeds op een betere.

De Kleyn was een zeer gaaf mens met een zeer juist inzicht wat behoorlijk en eerbaar is in dit leven en hij was steeds bereid daarvoor op de bres te staan. Ook in zijn vriendschap had hij dezelfde betrouwbaarheid als in zijn werk, men kon altijd op hem rekenen.

Deze vriendschap met de Kleyn is steeds als een belangrijk bezit beschouwd door velen in binnen- en buitenland. Dit bleek zo duidelijk uit het grote medeleven bij zijn overlijden. Voor hen betekent het heengaan van de Kleyn een lege plaats voor altijd. Wij, zijn vrienden, zullen hem blijven herdenken voor het vele, dat hij ons heeft gegeven. Onze gedachten gaan daarbij ook uit naar Mevrouw de Kleyn, die zo buitengewoon veel heeft verloren. Door haar belangstelling en haar toewijding heeft zij, zoals Brouwer zo treffend heeft gezegd, veel poëzie gebracht in het leven van deze harde werker. Wij zijn haar dankbaar voor dit alles en zullen ons steeds blijven herinneren die bijzondere sfeer in het zo kunstzinnig ingerichte milieu, waar wij zo hartelijk en gastvrij werden ontvangen.

Prof. dr. Eelco Huizinga (1893-1976), auteur van de oorspronkelijke versie van dit artikel.

30 Internationale vereniging van oor (oto)-, neus (rhino)- en keel- (laryngo) artsen (in Nederland KNO-artsen).

31 De utriculus en sacculus zijn vooral gevoelig voor het waarnemen van versnellingen en de stand van het hoofd ten opzichte van de zwaartekracht en kunnen daardoor als evenwichtszintuig dienen.

32 Zie voetnoot 18.

Is een Ameidenaar de Nobelprijs misgelopen?

Enige kanttekeningen bij het “Levensbericht van Adriaan P.H.A de Kleyn”

Dr A.P. (Bram) Provoost¹

Van december 1971 tot en met september 1976 ben ik werkzaam geweest in het Rudolf Magnus Instituut (RMI) van de Rijks Universiteit Utrecht. Dit laboratorium voor Farmacologie aan de Vondellaan² was genoemd naar de eerste hoogleraar Farmacologie, de wereldberoemde prof. dr. Rudolf Magnus. Begin 1972 verhuisden mijn vrouw en ik vanuit Utrecht naar de Voorstraat 10 in Ameide. In die tijd had ik geen enkel idee dat er een sterke band bestond tussen het RMI en de Voorstraat in Ameide. Hoewel ik de plaquette “A. de Kleijn 1911-1936”³ in het RMI zeker gezien moet hebben, had ik geen idee van de achtergrond van deze onderzoeker. Pas later las ik bij toeval in de Grote Winkler Prins (7de druk, 1970) de bijdrage over de Kleyn. In deel 11 staat het volgende:

“KLEYN, Adrianus Paulus Huibertus Antonie de (Ameide 14-10-1883 – Amsterdam 11-5-1949), Nederlands keel-neus-oorarts. Na een assistentschap bij Snellen en Quix vestigde hij zich te Utrecht. Hij deed er veel experimenteel onderzoek, tot 1927 met de farmacoloog R. Magnus, dat vooral betrekking had op de functie van het evenwichtsorgaan (reflexen van Magnus en De Kleyn; z Labyrint 3: labyrinreflexen). In 1936 werd De Kleyn hoogleraar in de keel-, neus- en oorheelkunde aan de Universiteit van Amsterdam.”

Geboren in Ameide in 1883, en naar achteraf bleek in het huis van de burgemeester (Voorstraat 7), slechts enkele huizen verwijderd van mijn woonhuis, daar moest ik meer over te weten komen. Ik heb me dan ook vrij uitgebreid verdiept in het werk van de Kleyn en in de betekenis van de familie de Kleyn voor Ameide/Tienhoven en omgeving. Hier kan ik daar maar kort

¹ Met dank aan mevr. Annelies de Kleyn te Amsterdam en de heer mr. M.H. Kruyswijk te Rijswijk, achternicht en achterneef van prof. dr. Adriaan de Kleyn.

² Het RMI werd in 1926/27 gebouwd als “Instituut Nieuw Leeuwenbergh” naar de plannen van Rudolf Magnus en met steun van de Rockefeller Foundation. In 1968 werd de naam veranderd in “Rudolf Magnus Instituut”. Na de verhuizing van de faculteit Geneeskunde naar de Uithof is het RMI opgegaan in het Bedrijvencentrum Vondelparc.

³ De plaquette is in 1936 door een aantal Geneeskundigen uit Utrecht en omgeving aangeboden als dankbare herinnering ter gelegenheid van het 25-jarig jubileum van de Kleyn in het Pharmacologisch Laboratorium (zie Levensbericht).

op in gaan. Toekomstige artikelen in dit Nieuwsblad zouden nader in kunnen gaan op de rol die de familie de Kleyn gespeeld heeft in o.a. het openbaar bestuur in onze regio.

Terug naar de Adriaan, de tweede zoon van de burgemeester van Ameide en Tienhoven. Zoals blijkt uit het Levensbericht was Adriaan de Kleyn een internationaal zeer bekende en gerespecteerde onderzoeker. Vooral zijn in 1911 begonnen samenwerking met Rudolf Magnus was zeer vruchtbaar en succesvol. In de periode tot 1927 werden de grondbeginselen vastgelegd over de rol van de evenwichtsorganen in het oor bij de regulering van de lichaamshouding onder allerlei omstandigheden. De door hen beschreven “reflexen van Magnus en de Kleyn” zijn nog steeds bekend. In de twintiger jaren van de vorige eeuw werd steeds duidelijker dat het onderzoek van Magnus en de Kleyn wel de Nobelprijs voor Fysiologie of Geneeskunde zou kunnen opleveren. Toch is het er nooit van gekomen. Waarom is pas gebleken na het openen van de archieven van het Nobelprijsc comité, die lang gesloten blijven. Uit die archieven bleek dat Rudolf Magnus in de periode 1922-1927, 31 maal door andere onderzoekers bij het Nobelcomité is aanbevolen voor de Nobelprijs. Een aantal malen is samen met Magnus ook ‘Adrian de Kleyn’ genoemd. Alle vooruitzichten waren zeer gunstig voor een Nobelprijs in 1927. Magnus was door 7 onderzoekers genomineerd, éénmaal samen met de Kleyn.

In de biografie van Rudolf Magnus door zijn zoon Otto Magnus⁴ lezen we in het Voorwoord dat het onderzoek van Magnus leidde tot zijn nominatie samen met De Kleyn voor de Nobelprijs in 1927, zoals gedocumenteerd in het boek “Nobel, the Man and his Prizes”. In dit boek uit 1962 lezen we het volgende: “De beoordelaar (1927) verklaarde dat het werk van Magnus en De Kleyn zeker een (Nobel)prijs verdiende, en de vooruitzichten voor een beloning schenen zeer gunstig toen Magnus plotseling overleed.” Tijdens zijn vakantie in Pontresina (Zwitserland) overleed Rudolf Magnus plotseling op 25 juli 1927, 54 jaar oud. Daarmee was ook voor Adriaan de Kleyn de kans op een Nobelprijs verkeken.⁵ Het was duidelijk dat een Nobelprijs slechts samen met Magnus

⁴ Otto Magnus: Rudolf Magnus, Physiologist and Pharmacologist. KNAW Amsterdam, 2002.

⁵ De Nobelprijs voor Fysiologie of Geneeskunde werd in 1927 uiteindelijk toegekend aan de Oostenrijker Julius Wagner-Jauregg.

Adriaan de Kleyn (rechts) en Rudolf Magnus in het Pharmacologisch Instituut, Leeuwenbergh.

mogelijk zou zijn geweest.

Toch is de wetenschappelijke verdienste van de Kleyn zeer hoog en waarschijnlijk is hij de enige geboren Ameidenaar die een serieuze kans op de Nobelprijs heeft gehad. Zijn verdiensten zijn ook in Nederland erkend. In 1929 werd Adriaan de Kleyn lid van de Koninklijke Academie van Wetenschappen en werd hem een hoogleraarschap in Leiden aangeboden. Dit laatste weigerde hij, zoals hij ook eerder een hoogleraarschap in Groningen weigerde. Hij wilde zijn onderzoeken in Utrecht voortzetten en pas in 1936 aanvaardde hij een hoogleraarschap Keel- Neus- en Oorheelkunde⁶ aan de Universiteit van Amsterdam. Kort daarvoor, op 31 december 1934, behaagde het koningin Wilhelmina om dr. A.P.H.A de Kleyn te benoemen tot Officier in de Orde van Oranje Nassau. Ook de Universiteit Utrecht gaat ervan uit dat Magnus in 1927 de Nobelprijs zou hebben verkregen. Op haar website is in de categorie Toponderzoekers Rudolf Magnus als Nobelprijswinnaar opgenomen.⁷ Geen woord over De Kleyn maar die werkte dan ook niet full time bij de Universiteit. Hij was als KNO-arts verbonden aan het Diaconessenhuis in Utrecht en deed zijn onderzoek aan de Universiteit zonder of met slechts een kleine vergoeding. Toch is er nog een

⁶ Prof. Adriaan de Kleyn was niet de enige in Ameide geboren KNO-arts. In het Nieuwsblad HVAT 2009; 20 nr 2, p.41 staat een artikel over de in 1885 in Ameide geboren dr. Pieter de Jong, die zich na zijn artsopleiding in Amsterdam, bij prof. Hendrik Burger, specialiseerde tot KNO arts. In 1936 werd prof. Burger opgevolgd door prof. Adriaan de Kleyn (zie Levensbericht).

⁷ <http://www.uu.nl/university/research/NL/toponderzoekers/nobelprijswinnaars/rudolfmagnus/Pages/default.aspx>.

■ Binnen de familie wordt door de jaren heen zowel de schrijfwijze de Kleyn als de Kleijn gebruikt. Ook Adriaan P.H.A. de Kleyn gebruikte deze schrijfwijzen door elkaar, zodat men op de titelbladen van zijn vele publicaties nu eens de Kleyn en dan weer de Kleijn aantreft. In krantenartikelen over familieleden treffen we eveneens beide schrijfwijzen aan. Hoewel op de grafsteen van de burgemeester de spelling de Kleijn is gehanteerd, heb ik in dit artikel voor de meest voorkomende schrijfwijze, de Kleyn, gekozen.

herinnering aan dr. Adriaan de Kleyn bij de Universiteit Utrecht. De “Stichting De Kleyn en Magnus Prijs” verstrekt om de twee jaar een prijs voor het beste proefschrift op het gebied van de Klinische Neurowetenschappen aan een promovendus van het Rudolf Magnus Instituut.

Voor de huidige “De Kleyn en Magnus prijs” is er al eerder een wetenschappelijke prijs vernoemd naar Adriaan de Kleyn. In 1953 werd voor het eerst de prijs van de “prof. dr. A. de Kleyn Stichting” uitgereikt. Deze stichting was opgericht door mevrouw J.E.F.E. de Kleyn-von Artner⁸, weduwe van prof. dr. A.P.H.A. de Kleyn, met als doel de bevordering van het wetenschappelijk werk van jonge artsen. De prijs werd om de 3 jaar uitgereikt, voor zover mij bekend voor het laatst in 1986.

Tot zover mijn kanttekeningen bij de wetenschappelijke betekenis van prof. dr. A.P.H.A de Kleyn. Hieronder volgen een aantal kanttekeningen over de regionale betekenis van de familie de Kleyn. Diverse leden van deze familie hebben, in de periode van ca. 1825 tot 1900, gedurende 75 jaar een belangrijke rol gespeeld in Ameide/Tienhoven en omgeving. Toch is daarover in het Nieuwsblad van de HVAT betrekkelijk weinig terug te vinden. Ik geef enkele voorbeelden die ik in recente uitgaven van het Nieuwsblad heb gevonden. In 1827 vervulde de in 1800 te Gorinchem geboren Zacharias de Kleyn de functie van secretaris van de ge-

Adriaan de Kleyn en zijn echtgenote Janka von Artner.

meente Ameide. Dit valt op te maken uit een brief aan de Heer Burgemeester van Buren gedateerd: "Den 6^e Februarij 1827". Samen met burgemeester Ws (Warnardus) Verhagen ondertekende Z. de Kleyn deze brief waarin sprake is van de uitreiking van een gouden medaille aan doctor C.A. Timmerman⁹ (die eerder arts was in Buren) "ter beloning van desselve belangenloze ijver, in het bevorderen der koepokin-enting, gedurende het jaar 1824". (Nieuwsblad HVAT 2006; 17 nr 5; p. 32). Zacharias moet medio 1823 naar Ameide zijn gekomen. Vanaf juli van dat jaar duikt zijn naam regelmatig op bij de aangifte van een overlijden, in 1823 als ontvanger, vanaf 1824 als secretaris van de gemeente Ameide.

Zacharias de Kleyn trouwde in 1833 met Merrigje Brouwer Verheij. Het echtpaar vestigde zich in de boerderij van vader Adriaan Verheij op de Hogewaard 4 (Nieuwsblad HVAT 2006; 17 nr 1; p. 48).

Zacharias de Kleyn en zijn echtgenote Merrigje Brouwer Verheij.

Zacharias was bestuurlijk zeer actief. Behalve secretaris van Ameide is hij ook raadslid en wethouder in Ameide geweest en burgemeester en secretaris van Jaarsveld. Het echtpaar de Kleyn verhuisde op een gegeven moment van de Hogewaard naar de Voorstraat in het pand dat later ambtswoning van de burgemeester zou worden. In januari 1852 wordt hij als burgemeester van Jaarsveld opgevolgd door S.I. van Nooten, maar hij blijft aan als secretaris tot februari 1853. Zijn weigering om van Ameide te verhuizen naar Jaarsveld leidt tot zijn ontslag als secretaris. In 1863 neemt Zacharias ook afscheid als raadslid in Ameide wegens zijn benoeming tot Hoogheemraad van den Lekdijk Benedendams en van den IJsseldam. In verband met deze benoeming kiest hij wel domicilie in Jaarsveld.¹⁰ Toch blijft hij waarschijnlijk in Ameide wonen waar hij op 20 januari 1871 overlijdt,

⁹ Cornelis Antonie Timmerman, medicinae doctor (arts) en vroedmeester, geboren 1792, overleden te Ameide 14 september 1861. Op 12 februari 1847 trouwt de 55-jarige weduwnaar C.A. Timmerman met de 23-jarige weduwe Gerbregt Diepenhorst.

¹⁰ Het Hoogheemraadschap van den Lekdijk Benedendams en van den IJsseldam werd in 1328 opgericht en belast met het beheer van de noordelijke Lekdijk tussen de IJsseldam en Schoonhoven. Met de IJsseldam werd de Hollandse IJssel afgesloten van de Lek. Het dijkhuus staat in Jaarsveld. Het Hoogheemraadschap is in 1974 opgegaan in het waterschap Lopikerwaard, dat in 1994 overging naar het Hoogheemraadschap De Stichtse Rijnlanden.

één dag voor zijn 71ste verjaardag.

Het echtpaar de Kleyn-Verheij kreeg drie zonen en drie dochters. Van de dochters is weinig bekend. Eén is er op jonge leeftijd overleden, de andere twee zijn ongehuwd gebleven. De oudste dochter, Geertruida Adriana geboren in 1834, heeft op Voorstraat 9 gewoond, vlak bij haar ouders en later haar broer. De oudste zoon Zacharias Henricus, geboren in 1833, werd notaris in Molenaarsgraaf en later Gorinchem. Hij was o.a. betrokken bij de verkoop in 1876 van de Ambachtsheerlijkheid en het Stadhuis Ameide aan Abraham van Stolk en van de Ambachtsheerlijkheid Herlaar aan Warnardus C.M. Begram (Nieuwsblad HVAT 2006; 17 nr 3; p.6 en 2010; 21 nr. 3, p. 30).

De tweede zoon Adrianus Paulus Huibertus Antonie, geboren in 1836, was net als zijn vader vooral bestuurlijk actief. Hij werd secretaris van Ameide en in 1868, 32 jaar oud, burgemeester van Ameide en Tienhoven. Adrianus woonde in het huis van zijn ouders, Voorstraat 7, dat later nog door vier opeenvolgende burgemeesters als ambtswoning gebruikt zou worden (Nieuwsblad HVAT 2006; 17 nr. 2, p.16). Behalve burgemeester en secretaris van Ameide en Tienhoven heeft burgemeester de Kleyn een indrukwekkend aantal andere openbare bestuurlijke functies uitgeoefend. Zo is hij ook lid geweest van de Provinciale Staten van Zuid Holland; Hoogheemraad van den Alblasserwaard met Arkel, beneden de Zouwe; Hoofdingeland van het Waterschap de Overwaard; Voorzitter, Secretaris en Penningmeester van de Waterschappen Batuwe c.a. onder Jaarsveld; Voorzittend gecommiteerde van het Waterschap de gecombineerde Uiterwaarden onder Jaarsveld en Voorzitter van het Waterschap de Hoogenboezem achter Haastrecht.

Burgemeester Adrianus Paulus Huibertus Antonie de Kleyn.

Burgemeester A.P.H.A. de Kleyn en familie in de tuin van Voorstraat 7, Ameide.

Van links naar rechts, echtgenote Hendrina Antonia Wenting (1842-1927), dochter Merrigje (1882-1974), zus Margaretha Maria (1841-1913), zoon Gerhardus Hendricus (1887-1958), zus Geertruida Adriana (1834-1917), zoon Adrianus Paulus Huibertus Antonie (1883-1949), de latere professor, en burgemeester de Kleyn (1836-1900).

Burgemeester de Kleyn trouwt in 1881, 45 jaar oud, met de in 1842 geboren Hendrina Antonia Wenting. Zij krijgen drie kinderen, een dochter Merrigje geboren in 1882, en twee zonen. In 1883 de naar de vader vernoemde, latere professor, Adrianus P.H.A. de Kleyn, en 4 jaar later, in 1887, Gerhardus Hendricus de Kleyn¹¹. Burgemeester de Kleyn is op zondag 17 juni 1900, nog in functie, overleden, 64 jaar oud, en in Ameide begraven. Volgens de rouwkaart was hij bij zijn overlijden, naast burgemeester van Ameide en Tienhoven, ook Hoogheemraad van de Alblasserwaard en Voorzitter van verschillende waterschappen.

De jongste zoon van Zacharias de Kleyn was Pieter Eliza Johannis Cornelis, geboren in 1839. Hij betrok in 1866 met zijn echtgenote Klazina de Vor de boerderij op de Hogewaard 4. De huidige bewoner, Marinus Spek, is een achterkleinzoon van Pieter en Klazina. Bijzonder is nog dat Pieter Eliza de Kleyn enige tijd medicijnen heeft gestudeerd aan de Universiteit

van Leuven (België). Hij moest deze studie afbreken omdat hij visueel gehandicapt geraakt was. (Nieuwsblad HVAT 2006; 17 nr 1; p. 48). Via deze visuele handicap¹² is er een band tot stand gekomen met de familie van de wereldberoemde oogheekundige prof. Herman Snellen in Utrecht. Mogelijk heeft de ziekte van zijn oom ook een rol gespeeld bij de keuze van zijn neef Adriaan om zich aanvankelijk ook in de oogheekunde te specialiseren. Een feit is dat de oudste dochter van burgemeester de Kleyn, de in 1882 geboren Merrigje, in 1904 trouwde met Mr. Thomas Snellen, zoon van prof. Herman Snellen. De families waren in die tijd dus goed bekend met elkaar. De familie de Kleyn was niet alleen bestuurlijk actief in Ameide, Tienhoven en Jaarsveld, maar ook in Leerdam. De eerder genoemde in Gorinchem geboren Zacharias de Kleyn stamde uit een geslacht van edelsmeden, dat zijn wortels had in Leerdam. De grootvader van de naar Ameide vertrokken Zacharias de Kleyn, die eveneens de naam Zacharias de Kleyn droeg, was in 1739 in Leerdam geboren. Deze

11 Net als zijn broer Adriaan gaat ook Gerhardus de Kleyn geneeskunde studeren in Utrecht, waar hij in 1911 artsexamen doet. Hij specialiseerde zich als chirurg en is in Utrecht werkzaam in het Diaconessenhuis. Hij overlijdt in 1958 te Utrecht en wordt begraven te Bilthoven.

12 Door het spelen met een schaar waren de punten in zijn oog terechtgekomen. Nog steeds wordt in de familie van de nakomelingen van prof. Snellen gewaarschuwd tegen het spelen met een schaar. Mededeling Mr. M.H. Kruyswijk.

UTRECHTSCH NIEUWSBLAD

Telegraaf-adres: Nieuwsblad
Telefoon: 1 64 31 (5 lijnen)
Giro: 154949

Directie: A. M. E. H. N. Koemans
G. de Rhoter

DONDERDAG 12 MEI 1949
Zette JAARGANG No. 9
Verschijnt dagelijks

Hoofdredacteur: H. M. Koemans

Uitgever: v. d. Liefde N.V.
Bureau: Delft 23 - Utrecht
Abonnen f 4.15 p.kw. 32 c. p.w.

Prof. dr de Kleyn overleden

Te Amsterdam, Sophialaan 2, is op 65 jarige leeftijd na een korte ziekte overleden de in Utrecht zeer bekende keel-, neus- en oorarts prof. dr. Adr. P. H. A. de Kleyn een geleerde van wereldreputatie.

Prof. de Kleyn werd 14 October 1883 te Ameide geboren en studeerde aanvankelijk aan de Technische Hogeschool te Delft.

Hij ging echter op de medische studie over, waarvoor hij naar Utrecht ging. In 1914 promoveerde hij en werd in hetzelfde jaar tot doctor honoris causa aan de Groningse Universiteit benoemd.

In 1907 had hij zich reeds als keel-, neus- en oorarts in Utrecht gevestigd, waar hij in de loop der jaren een buitengewoon drukke praktijk verkreeg.

In 1936 werd hij tot buitengewoon hoogleraar aan de Amsterdamse Universiteit benoemd en drie jaar daarna volgde zijn benoeming tot gewoon hoogleraar aan deze Universiteit. Sinds die tijd woonde hij in Amsterdam.

De overledene werd vorig jaar begiftigd met de gouden Barany-medaille van de Universiteit te Upsala.

De begrafenis zal a.s. Zaterdag te Utrecht plaats vinden om 12 uur op de tweede algemene begraafplaats.

Prof. dr. Adr. de Kleyn begraven

Onder enorme belangstelling, voornamelijk uit geneeskundige kringen, is heden in het middaguur op de 2e alg. begraafplaats „Covelswaede" te Utrecht ten grave gedragen het stoffelijk overschot van wijlen prof. dr. A. P. H. A. de Kleyn, hoogleraar in de oor-, neus- en keelheeskunde aan de gem. universiteit te Amsterdam, vroeger oor-, neus- en keelarts te Utrecht. Op de begraafplaats had den zich vele honderden belangstellenden, afkomstig uit alle delen van het land verzameld. Wij merkten daar o.m. op de burgemeester van Amsterdam, mr. Arn. J. d'Ailly, de Utrechtse hoogleraren Jongbloed, Zoon en v. Egmond, vertegenwoordigers van de Maatschappij tot Bevordering der Geneeskunst, alsmede van de afd. Utrecht der Mij., bestuursleden en directeuren van verschillende ziekenhuizen, dr. R. E. Wieringa, dir. van de G.G. en G.D. te Utrecht en vele anderen.

In de stoet waren o.m. meegekomen de hoogleraren, prof. B. Brouwer, prof. dr. U. G. Bijlsma, prof. dr. G. Rademaker en dr. C. Versteegh, oor-, neus- en keelarts te Utrecht.

Op uitdrukkelijk verlangen van de overledene werden geen toespraken gehouden.

Nadat de kist in de groeve was neergelaten, werden bloemen in het graf gestrooid, waarna een broeder van de ontslapene, dr. G. H. de Kleyn, chirurg te Utrecht, voor de betoonde belangstelling heeft bedankt.

☞ Artikelen gepubliceerd in het Utrechtsch Nieuwsblad van 12 mei en 14 mei 1949.

Zacharias trouwde in 1769 in Leerdam met Maria Drooglever. Zij was een verwante van Maria Ponderus, de echtgenote van Pieter van Aerden die de stichting van het Hofje van Aerden in Leerdam mogelijk maakte.¹³ Via het huwelijk van de Leerdamse Zacharias heeft de familie de Kleyn een familiebetrekking gekregen met de erfgenamen van Maria Ponderus. Verschillende leden van de familie de Kleyn zijn regent geweest van het Hofje van Aerden, te beginnen met Zacharias (1849-1871), burgemeester A.P.H.A. (1871-1900) en vervolgens diens broer Pieter E.J.C (1900-1905). Prof. Adriaan de Kleyn was van 1905 tot zijn overlijden in 1949 regent en enkele jaren later (1953-1963) ook zijn weduwe, mevrouw J. de Kleyn – von Artner. Zij werd opgevolgd door de derde A.P.H.A. de Kleyn, zoon van de chirurg G.H. de Kleyn en neef van prof. de Kleyn. Hij was regent van 1963 – 2004, maar bleef zich tot zijn overlijden in 2011 inzetten voor het Hofje, aldus de huidige beherend regent. Sinds 2004, is dat mr. M.H. Kruyswijk, een kleinzoon van Merrigje de Kleyn en Thomas Snellen en een achterneef van prof. Adriaan de Kleyn.

De grote landelijke bekendheid van prof. dr. A.P.H.A. de Kleyn komt duidelijk naar voren in een tweetal berichten in het Utrechtsch Nieuwsblad uit 1949, waarin zijn overlijden en begrafenis worden besproken.

Tenslotte wil ik nog nader ingaan op de oorsprong van de toch wel bijzondere voornamen van Adriaan de Kleyn. Deze voornamen zijn het directe gevolg van een dramatische gebeurtenis die zich op 9 januari 1811 heeft afgespeeld. In de “Oprechte Haarlemsche Courant van den 15 Januarij 1811” verscheen het rechtsboven staande bericht.

Waar het schaatsongeval precies heeft plaatsgevonden is niet meer bekend. Mondelinge overlevering verhaalt het volgende: “Op die 9de januari 1811 gingen de drie broers de Kleyn, vanuit Gorinchem over de Linge, schaatsend op bezoek bij de verloofde van één van hen in een naburige plaats. Op hun terugreis 's avonds, gaf de gastheer – de vader van de a.s. bruid – zijn knecht mee om de jonge mannen naar huis te begeleiden, omdat hij het ijs goed kende en wist waar de zwakke plekken zaten. Halverwege de tocht zeiden de jongens tegen de knecht dat ze het verder wel kon-

* * Onze drie geliefde en eenige Broeders, ZACHARIAS HENDRICUS; PAULUS; en HUIBERT ANTHONY de KLEYN, de eerste te Gorinchem, en de twee laatste te Thiel woonachtig, vonden op heden, van eene korte reize over het Ijs terug komende, in den vloed hun Graf!

Deze zoo onverwachte als schrikbarende sterfgevallen dompelen ons, der Overledens vijf Zusters, benevens de vier na geheel Onderlooze Weezen, door den eerstgemelden nagelaten, in de diepste rouwe, waar onder wij, buiten de opbeuringen van Jezus troostrijken godsdienst, gewis zouden bezwijken, doch die ons nu gebieden Gode te zwijgen.

Wij geven van deze, voor ons onvergetelijke, verliezen, door dezen thans gebruikelijken weg kennis aan Bloedverwanten en Vrienden, met verzoek om van Brieven van Rouwbeklag verschoond te mogen blijven.

Uit aller naam,

PETRONELLA ELIZABETH de KLEYN.
GORINCHEM den 9den van Louwmaand 1811.

Oprechte Haarlemsche Courant, 15 januari 1811.

den vinden en stuurden hem naar huis. Een besluit met fatale gevolgen¹⁴

De omgekomen Zacharias Hendricus was de vader van de later naar Ameide vertrokken Zacharias de Kleyn. Ten tijde van het ongeval was de kleine Zacharias nog net geen 11 jaar oud. Zijn moeder, Margaretha Rietman, was al op 30 juni 1802 te Gorinchem overleden, toen Zacharias 2 jaar oud was. Met het overlijden van zijn vader werd Zacharias wees. Wie er verder voor zijn opvoeding heeft gezorgd is niet bekend, mogelijk waren één of meer van zijn vijf tantes hierbij betrokken.

De broers Paulus en Huibert Anthony waren ten tijde van het ongeval nog ongehuwd. Om de nagedachte-nis aan zijn beide overleden ooms levend te houden heeft Zacharias de Kleyn aan zijn tweede zoon hun namen meegegeven. De oudste zoon, Zacharias Hendricus, werd zoals gebruikelijk naar zijn eigen vader genoemd. De tweede zoon kreeg als eerste naam, zoals gebruikelijk, die van zijn grootvader van moeders zijde, Adrianus. Aan Adrianus werden de namen van de omgekomen ooms Paulus en Huibert Anthony toegevoegd, zodat de combinatie Adrianus Paulus Huibertus Antonie ontstond. De eerste A.P.H.A. de Kleyn, de Ameidense burgemeester, heeft deze combinatie doorgegeven aan zijn oudste zoon. De tweede A.P.H.A. de Kleyn, de Utrechtse arts en onderzoeker, bleef kinderloos, maar zijn jongere broer Gerard heeft aan zijn zoon dezelfde combinatie van namen gegeven. Deze derde, en voorlopig laatste, A.P.H.A. de Kleyn is op 17 mei 2011 op 92 jarige leeftijd in Utrecht overleden. Voor zover bekend is er nu geen familielid met de naam A.P.H.A. de Kleyn meer in leven.

Tot zover mijn kanttekeningen bij het “Levensbericht van Adriaan P.H.A de Kleyn”. Het zal duidelijk zijn dat de geschiedenis van de familie de Kleyn in relatie tot Ameide en Tienhoven de moeite waard is om verder uit te diepen.

¹³ Het hofje van Aerden werd van 1770-1772 gebouwd op de ruïne van het Kasteel van Leerdam. De bouw werd gefinancierd uit de nalatenschap van Maria Ponderus, weduwe van Pieter van Aerden, die in 1764 op 92-jarige leeftijd was overleden, zonder directe erfgenamen achter te laten. Het Hofje was bestemd voor (behoefte) dames uit haar familie of die van haar man. Zij moesten allen van protestantse huize zijn. Ook de regenten moesten familie zijn van de stichters, nazaten van Cornelis de Milde en Emilia van Barthem (een tante van de stichters). Enkele kamers in het Hofje van Aerden worden door de Gemeente Leerdam als Raadszaal en Trouwzaal gebruikt. De Regentenkamer wordt gebruikt als vergaderruimte voor de regenten en fungeert als Museum voor de collectie 17^e eeuwse schilderijen van Pieter van Aerden.

¹⁴ Overlevering door Annelies de Kleyn te Amsterdam en Mr. M.H. Kruyswijk te Rijswijk.

Het hofje van

mevrouw van Aerden te Leerdam

Maria Ponderus, ook bekend als mevrouw van Aerden, werd geboren in Monster op 27 januari 1672 en stierf in Den Haag op 20 april 1764. Zij was de stichteres van het hofje. Zij was dochter van Antonius Ponderus (1642-1713), chirurgijn, praeceptor¹ van de Latijnse School, en Françoise van Barthem (1640-1715). Maria Ponderus trouwde in 1692 in Den Haag met Pieter van Aerden (1643-1719), notaris en procureur. Uit dit huwelijk werden een dochter en twee zoons geboren.

De naam van Maria Ponderus is voor het nageslacht bewaard gebleven als mevrouw van Aerden, stichteres van het hofje van mevrouw van Aerden in Leerdam. Verder is over haar nauwelijks iets bekend. Uit haar huwelijk met de bijna dertig jaar oudere weduwnaar Pieter van Aerden werden drie kinderen geboren: Maria (1693), Maurits (1694) en Pieter (1698), allen gedoopt in de woonplaats van het gezin, Den Haag. Haar man moet culturele belangstelling gehad hebben: hij bezat een bescheiden schilderijenverzameling en een schelpenkabinet.

Maria Ponderus overleefde niet alleen haar echtgenoot, maar ook al haar kinderen: beide zoons overleden kinderloos in Indië, haar dochter werd in 1740 begraven, eveneens zonder kinderen na te laten. In 1742 woonde de weduwe van Aerden, waarschijnlijk met twee dienstboden, in de Vlamingstraat.

Het schelpenkabinet van haar man verkocht zij in 1764, zijn 17de eeuwse schilderijencollectie kwam uiteindelijk terecht in het hofje dat zij zou laten oprichten.

Maria van Aerden-Ponderus werd een week na haar overlijden bijgezet in het familiegraf in 's-Gravenzande. Zoals in haar testament bepaald, was zij de laatste van de familie die in dat graf een plaats kreeg, naast haar ouders, haar man en haar dochter.

Maria Ponderus had bij het overlijden van Pieter van Aerden in 1719 een omvangrijk kapitaal geërfd. Die erfenis, zo blijkt uit haar testament, zag zij als 'gaven die God mij zo onverdiend gegeven heeft'. Waarom zij besloot haar kapitaal voornamelijk een filantropische bestemming te geven, is eveneens vastgelegd in haar testament: *'De reden dat ik tot het stichten van een hofje overga, is dat alle families armen en rijken onder hun geslacht hebben en dat na de dood mijner kinderen zich hebben opgedaan² enige burgerlijke mensen die voorgeven zo van mijn familie als van die van mijn man zaliger te zijn, schoon zeer ver'*. Hen wilde zij laten delen in genoemde 'gaven', al had zij zich tijdens haar leven kennelijk niet geroepen gevoeld de familierelaties uit te (laten) zoeken.

1 Leraar.

2 Naar voren zijn gekomen.

Het hofje van mevrouw van Aerden te Leerdam.

Catharina van Groningen³ zegt over het hofje van mevrouw van Aerden het volgende: 'Het hofje is in 1770-1772 gebouwd op de plaats waar zich vroeger het kasteel van de heren van Leerdam bevond, dat door een, thans gedempte, gracht van het stadje was gescheiden. Van de bij de restauratie in de bodem aangetroffen overblijfselen van het middeleeuwse kasteel zijn enkele fragmenten in de tuin achter het hofje geconserveerd en tot 50 centimeter hoogte opgemetseld. Zo is bijvoorbeeld thans het onderste deel van een hoektoren met wenteltrap te zien. Het voormalig kasteelterrein was in het bezit van de prins van Oranje⁴, graaf van Leerdam, die in 1766 toestemming gaf om het te bestemmen tot het bouwen van een vrouwen-hofje, ingevolge de testamentaire beschikking van Maria Ponderus, weduwe van Pieter van Aerden.

De toestemming van de Staten van Holland volgde in 1769, zodat in 1770 met de bouw kon worden begonnen. Hoewel het de wens van de overledene was geweest om het hofje voor alleenstaande, bejaarde vrouwelijke familieleden van gereformeerde huize te stichten in haar woonplaats 's-Gravenhage, naar voorbeeld van het hofje van Nieuwkoop aldaar, beschikten haar familieleden na haar overlijden in 1764, dat Leerdam de voorkeur boven 's-Gravenhage genoot. De meeste voor de bewoning in aanmerking komende vrouwen woonden in de omgeving van Leerdam en bovendien was het levensonderhoud daar aanmerkelijk goedkoper dan in 's-Gravenhage. De eerst beherende regent van het hofje, Cornelis van Dam van Aerden, woonachtig te Brielle, trok architect C.P. Timmermans uit die stad aan om een ontwerp te leveren, volgens de in het testament gestelde bepalingen, ten aanzien van de hoeveelheid wonin-

gen, de afmetingen en indeling van de huisjes, gemeenschappelijke voorzieningen als de plaats van het secreet en de pomp, alsmede het toe te passen bouw-materiaal.

Op 1 november 1772 kon het hofje met twaalf woningen en een woning voor de binnenvader in gebruik worden genomen. In de negentiende eeuw werden verbeteringen aan het hofje uitgevoerd. Zo zijn tussen 1857 en 1860 de ramen van een grotere indeling voorzien, schouwen gemoderniseerd en houten vloeren in de huisjes aangebracht. In 1875 werden de beide vertrekken naast de koepel, waarin de regentenkamer was opgenomen, tot woningen ingericht en in 1881 werd het vertrek op de hoek van de Kerkstraat en de Huisgracht, dat daarvoor dienst deed als lijkenkamer, ter bewoning uitgegeven, zodat er toen 15 woningen in gebruik waren. Het tot 1970 als hofje gebruikte complex werd in 1974-1976 gerestaureerd in opdracht van het College van Regenten door het architectenbureau ir. T. van Hoogevest te Amersfoort. De roedenverdeling in de ramen werd gewijzigd in de 18de eeuwse vorm, zoals die werd aangetroffen in de zuidgevel van de regentenkamer. De oost- en westgevels, alsmede de zijvleugels van de zuidgevel werden met een aantal, daarvoor niet aanwezige, vensters geopend. De afgehakte wapens der regenten aan de voorgevel werden gereconstrueerd en opnieuw aangebracht, nu geschilderd in plaats van gebeeldhouwd. De kap van de regentenkamer is voor een deel vervangen. De indeling werd gewijzigd: de vleugel aan de voorzijde werd ten behoeve van het gebruik door de gemeente ingrijpend verbouwd, waarbij tevens het bordes werd veranderd: links van de ingang bevindt zich thans de trouwzaal, rechts de raadzaal. Voorts herbergt het geheel naast een aantal woningen, een klein museum: de regentenkamer met sinds de bouw daarin aanwezige 17de eeuwse schilderijenverzameling, zoals die tot stand werd gebracht door Pieter van Aerden, echtgenoot van de stichtster.

³ C.L. van Groningen, *De Vijfheerenlanden met Asperen, Heukelum en Spijk*, 's-Gravenhage, 1989. Dit boek maakt deel uit van de serie *De Nederlandse Monumenten van Geschiedenis en Kunst* uitgeven onder auspiciën van de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed.

⁴ Willem V (1748-1806), prins van Oranje, vorst van Nassau-Dietz, was erfstadhouder van de Republiek der Verenigde Nederlanden (1751-1785).

Exterieur

Boven de, ten opzichte van de gevel iets naar voren springende, ingang aan de Kerkstraat, die via een bordes toegankelijk is, bevindt zich een hardstenen gebogen fronton⁵ met rococo⁶ omlijsting waarin het wapen van de stichteres mevrouw M. van Aerden, omgeven door die van de eerste vier regenten⁷.

De hoofdingang van het hofje van mevrouw van Aerden te Leerdam.

Hieronder staat de tekst: ANNO HET HOFJE VAN MEVROUW VAN AERDEN 1770. Te weerszijden van de ingang, bestaande uit een met natuurstenen pilasters omgeven dubbele deur met bovenlicht, vijf vensters, waarboven rechthoekige, verdiepte nissen dezelfde breedte. Hoekpilasters op een base-

ment van natuursteenplaten. Een houten, geprofileerde kroonlijst sluit de gevel af. De noordvleugel wordt met een schilddak⁸ gedekt, waarop twee dakkapellen en drie schoorstenen. Aan de zijde van de binnenplaats boven de poort zitten de wapens van de eerste drie regentessen⁹ en het jaartal 1772 in de sluitsteen. Tegenover de poort in het midden van de achtervleugel bevindt zich een van een koepeldak voorzien, hoger opgetrokken gebouw met een rijke rococo ingangspartij met een hoog opgaand bordes. Hierin bevindt zich de regenten kamer. De lage vleugels terzijde zijn gespiegeld van indeling. De daknok is van dezelfde hoogte als die van noordvleugel. Schoorstenen op de hoeken. De daken zijn met blauwe pannen belegd.

5 Een fronton is een bekroning van een gevel, venster of ingang naar klassieke trant door een driehoekig of segmentvormig lichaam.

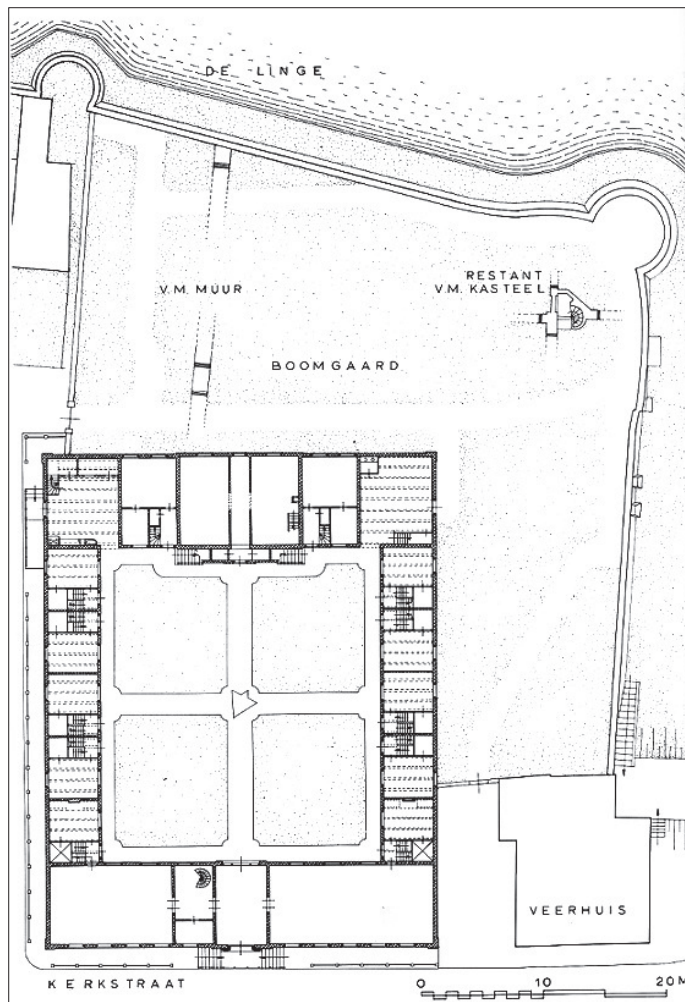
6 Rococo is een Europese stijlperiode uit ruwweg 1720-1775. De naam is een samentrekking van het Franse woord *rocaille*, een asymmetrisch schelpmotief dat men in de 18e eeuw aantreft in met name de toegepaste kunst, en het Italiaanse *barocco*, dat barok betekent. (Wikipedia).

7 Het wapen links boven is van C. van Dam van Aerden, het wapen rechts boven is van D.M. de Villeneuve, het wapen links onder is van P. Droogleevers en dat van rechts onder van H. de Bie.

8 Een schilddak is een dak dat gevormd wordt door twee driehoekige schilden aan de smalle en twee trapezium-vormige aan de lange zijde.

9 De wapens zijn van links naar rechts, het wapen van Amelia Stellaart, geboren de Bruyn, het wapen van Maria Elisabeth van Dam, geboren van Aerden en het wapen van Amelia Sprong, geboren de Bie.

Plattegrond van het hofje van Aerden en de situatie met restant van de stadsmuur en het kasteel.

De oostelijke vleugel heeft aan de binnenplaatszijde links dekkende pannen. In de oost- en de westvleugels onder een ten opzichte van de noord- en zuidvleugel iets lager liggende daknok, zijn woningen ingericht. De indeling van de vier bloemperken met lage heggen is een product van de restauratie. Voorheen had ieder huisje zijn eigen strook tuin voor de deur.

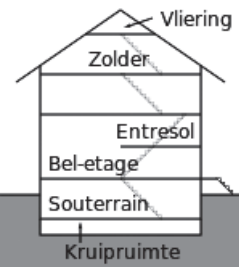
Leerdam, Kerkstraat 57-59, het exterieur van de regentenkamer in het hofje van Aerden.

Interieur

De ingang tot het gebouw waarin zich de regentenkamer bevindt, is begane gronds onder de hoge stoep die tot de bel  tage¹⁰ leidt. In de vertrekken te weerszijden van de middengang is een gedeelte van de schilderijencollectie opgesteld. Het overige deel bevindt zich in de regentenkamer zelf. De zaal wordt geflankeerd door vier kabinetjes op de hoeken en heeft een stucplafond en een grijsmarmeren schouw met een door snijwerk omlijste spiegel, alles in de Lodewijk XV-stijl. Tegenover de schouw is een ruimte waarin zich voorheen de bedstede bevond. In een van de hoekkabinetjes zit een pleetje en een fonteintje, waarvan het waterreservoir op zolderstond opgesteld. Het stucgewelf is bevestigd tegen een hangkoepel met eiken ribben. Deze constructie dateert uit de bouwtijd.

De mooie 17de eeuwse schilderijencollectie, die in de 19de eeuw nog met enkele stukken is uitgebreid, bevat onder meer een doek van Frans Hals, twee riviergezichten van Hendrick Jacobsz. Dubbels, een stilleven van Pieter Claesz., twee portretten van Gerard ter Borch, een landschap van Philips Koninck, stillevens van Van der Heem en een aantal familieportretten. De zuid-westhoek van het complex was ingericht als ‘plaats’. Hier bevonden zich het ‘gemeen secrete’¹¹ en de turfzolders. Een gemeenschappelijke bakoven en de grote pomp waren opgesteld in de zuid-oosthoek van het hofje. Ook hier waren turfzolders op de verdieping. Aan beide kanten van de raad- en trouwzaal in de noordvleugel zijn twee ‘stijlkamertjes’ ingericht, waarin de oorspronkelijke bedsteden zijn gehandhaafd. Deze kamers hebben een enkelvoudige balklaag evenwijdig aan de voorgevel. De schouw met de 19de eeuwse schildpadtegels is na restauratie ingebracht ter plaatse van de oorspronkelijke. Tegenover de schouw ligt een bedstede waaronder een keldertje is. De verdiepingen deden dienst als turfzolder. Thans zijn zij bij de woonruimtes getrokken.

10 Een bel-etage, of *piano nobile*, is de eerste verdieping of hoofdetage bij voorname huizen, kastelen en paleizen.

11 Openbaar toilet.

Regentenlijst van het hofje van mevrouw van Aerden

C. van Dam van Aerden (beherend regent)	1769-1806
H. de Bie	1769-1794
P. Droogleever	1769-1789
D.M. de Villeneuve	1769-1812
G. Droogleever	1789-1813
A.M. Droogleever (beherend regent)	1806-1848
J.H. de Villeneuve	1808-1810
D.M. de Villeneuve	1810-1846
J.E. de Villeneuve	1812-1829
J.H. Spiegel	1829-1833
A.A. van der Crab	1833-1853
H.J. Droogleever (beherend regent)	1833-1849
Jhr. W. de Villeneuve	1847-1896
Z. de Kleyn (beherend regent)	1849-1871
J.C. Tukker	1853-1880
A.P.H.A. de Kleyn (beherend regent)	1871-1900
B. Tukker (beherend regent 1900-1922)	1880-1922
P.E.J.C. de Kleyn	1900-1905
Prof. dr. A.P.H.A. de Kleyn	1905-1949
Jhr. L.J. de Villeneuve	1900-1907
Jhr. L.C. de Villeneuve	1909-1939
J.J.M. Tukker (beherend regent)	1922-1935
Jhr. W.F. de Villeneuve	1924
Mr. C.D. Tukker (beherend regent)	1935-1973
Jhr. C.H.V. de Villeneuve	1939-1953
Jhr. V.H. de Villeneuve	1953-1968
J. de Kleyn-von Artner	1953-1963
Jhr. ir. L.C. de Villeneuve	1968-
A.P.H.A. de Kleyn	1963-2004
Mr. A. Tukker (beherend regent)	1973-2004
Mr. M.H. Kruyswijk (beherend regent)	2004- heden

Historische plaatjes

met een praatje

Opnieuw een leuk verhaal, ditmaal uit het fotoboek van Kees van Toor. Bladerend in het fotoboek, waren er veel foto's van de wandelclub, met op de vlag op mars. Op de vraag wie de wandelclub heeft opgericht, antwoordde Kees van Toor "door ons". Ik zag een lachend gezicht en bespeurde enige trots en dat mag.

Het begon in het vroege voorjaar van 1938. Eerst spelenderwijs, marcheren en lopen in het gelid, met vrienden, klasgenoten en buurtkinderen. In de leeftijd van tien tot twaalf jaar ging men voortvarend te werk. De kinderen van juffrouw en meester Will, Arnold. Paul en Jansje, speelden een belangrijke rol bij de oprichting.

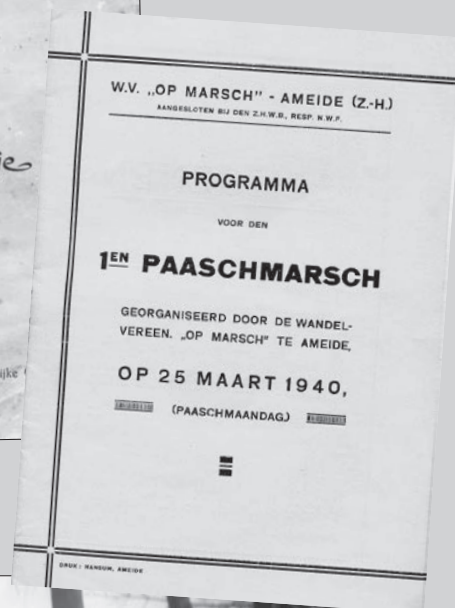
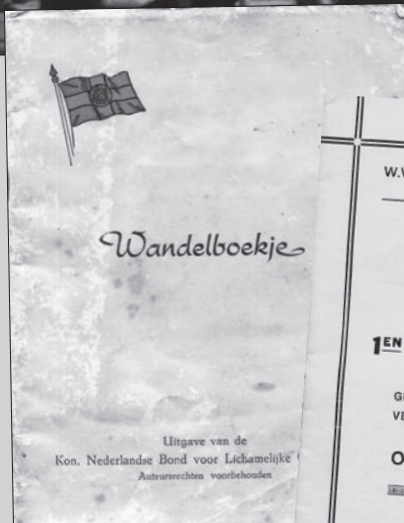
Arnold Will was de oudste en nam de leidersrol op zich. Ze kwamen bijeen in een kippenshuur op de Hogewaard bij de ouders van de kinderen Will. In een notitieboekje werden de namen genoteerd, met daarachter de maandelijkse contributie van twintig cent. Paul Will werd aangesteld als penningmeester. Zodoende is dit boekje nog steeds bewaard gebleven door Paul Will. In het boekje staat de oprichtingsdatum van 8 april 1938. Elke zaterdagmiddag oefenden ze in het mars lopen en werd er gestart op het grindpad van de familie Will. Door de ouders werd voorgesteld een echte marsleider te zoeken.

W.S.V. Tempo Meerkkerk was opgericht in 1936. Hans de Groot, Anton van Gelderen en Jan van Holten uit Ameide waren lid van deze wandelsportvereniging. Jan van Holten bracht brood rond bij de klanten van zijn vader A. van Holten, die een bakkerij runde in de Nieuwstraat.

Kees van Toor wist nog precies te vertellen dat hij, samen met Floor de Langen, bij de Vinkenbuurt Jan van Holten heeft gevraagd: "Wil jij onze wandelclubleider worden?" "Vereerd door de vraag zei Jan gelijk: "JA!"

Marcherend en zingend door Ameide, groeide de groep al snel naar 38 personen, aldus het notitieboekje. Het pad op de Hogewaard werd te klein en men startte voortaan er tegenover op het pad van de familie Den Oudsten bij de dikke boom.

Met Arnold Will als voorzitter, Paul Will als penningmeester en Kees van Toor als "manusje van alles, nu noemen we dat secretaris" zegt hij zelf. Het correspondentieadres: J. van Holten, Nieuwstraat A264 te Ameide.

Wandelvereniging Op Marsch vóór 1940.

De naam OP MARSCH werd bedacht door meester Will; het eenheidstenuë bestond uit een donkerblauwe broek of rokje met een witte blouse, waarvoor men zelf moest zorgen.

Uit de textielhandel van C. van Toor kwam een donkerblauwe lap stof. Door juffrouw Will is de vlag daarvan gemaakt, met de woorden:

OP MARS Ameide.

Opvallend was dat op papier op marsch met ch werd geschreven en op de vlag niet. We praten hier over de vlag van voor de oorlog. Na de oorlog stond er wel OP MARSCH met ch op de vlag (zie foto's).

Mogelijk wilde men de vlag voor de oorlog niet te groot maken voor de kleintjes. Ook de stropdasjes en driehoeksvaantjes die op de bloesjes werden gespeld, zijn door juffrouw Will gemaakt. In het vroege voorjaar van 1938 werd de eerste marsch gelopen bij Tempo Meerkerk, wat een belevenis was, in een echte wedstrijd lopen, zo ver van huis.

In Nieuwpoort is in hetzelfde jaar een tocht gelopen, waarvan de foto's getuige zijn. De club groeide snel en men voelde zich al echt volwassen.

Zo is in 1939 naast de kleintjes, ook een groep gestart voor de groteren, ook geleid door Jan van Holten. In totaal al ruim zestig leden.

Op 24 juni 1939 gingen de kleintjes met de bus van de "Reederij op de Lek" een mars lopen in Delft. Jan van Holten leidde de vereniging met strakke hand, bijna militair, maar wel met resultaat.

Er waren veel deelnemende wandelclubs in Delft. Wandelclub OP MARSCH behaalde de eerste prijs en de wisselbeker werd in de wacht gesleept, wat tot gejuich en een echte feeststemming leidde! Voor mijn gevoel gingen ze naast hun schoenen lopen. Al snel zongen ze het volgende versje:

*Blauw wit zijn onze kleuren,
Op Marsch is onze naam,
We zullen het proberen,
Om andere te verslaan.*

Het sociale en culturele leven in Ameide was voor de oorlog in grote lijnen te verdelen in twee stromingen. Zo werd als tegenhanger van de christelijke wandelclub OP MARSCH in de zomer van 1938 nog een wandelclub opgericht. Als leider werd Anton van Gelderen uit de Fransestraat gevraagd, eerder genoemd als lid van Tempo Meerkerk.

Als naam voor deze club werd Tempo Ameide bedacht, in de volksmond Tempo Termei genoemd. De clubkleuren waren bruin/geel, een vlag werd aangeschaft en een kleine trom. De eerste mars werd gelopen voorjaar 1939 in Meerkerk.

OP MARSCH voelde zich al een grote club en organiseerde de eerste Paaschmarsch op 25 maart 1940 (Pasenmaandag), over afstanden van 18 en 25 kilometer. De route ging over Lexmond en Meerkerk, met rust in de melksalon op het Dorpsplein.

De 25 km met een extra lus over de Bazelbrug. De route werd met schapenvet op de weg aangegeven. Met vierhonderd deelnemers was het een geslaagd evenement, getuige het krantenknipsel uit de

— Tweeden Paaschdag hebben te Ameide wandelwedstrijden plaats gehad, uitgaande van de Ameidensche Wandelclub „Op Marsch”. Reeds vroeg in de morgenuren heerschte er een gezellige drukte, omstreeks 400 wandelaars namen aan den wedstrijd deel. Aan de 25 km. marsch namen deel Prins Bernhard, Leerdam, 1e prijs beker, 247 punten, benevens een leidstersprijs, zijnde een zilveren lepeltje; 2e prijs D.V.W. Langerak, beker; 3e prijs Wandellust, Utrecht, lauwerkrans. 18 K.m. marsch: 1e prijs, beker, Tempo, Ameide; 2e prijs De Jan van Arkels, Gorinchem, lauwertak en leidersprijs; 3e prijs plaquette, Voorwaarts Marsch, Nieuwpoort.

Semiwandelverenigingen: 1e prijs, lauwerkrans, Beatrix, Slidrecht, tevens prijs voor grootste en verstkommende groep; 2e prijs, De padvindrs. Kinderdijk, tak en groepsrijs.

Verstkommende dame was mej. Van Soningen uit Amersfoort en verstkommende heer Punt, Amsterdam. Oudste deelnemer de heer As van Abeelen, Schoonhoven. De jury bestond uit ds. H. Barger, Heukelum, sergeant E. van der Hoof, Amsterdam, M. W. Schakel, Meerkerk, algemeen marschleider was de heer J. van Holten, Ameide. De marschen werden begeleid door vier leden van de Ameidensche E.H.B.O., welke ongeveer 40 wandelaars met blaren onder de voeten hebben moeten behandelen, hoewel geen enkele uitvaller is geweest. Tegen 6 uur kwam de laatste groep binnen, waarna op den Dam de prijzen werden uitgereikt. Ds. Barger en de heer M. W. Schakel hebben tot slot nog een propagandistische rede uitgesproken in 't belang van de wandelsport. Dit is de eerste marschwedstrijd, welke door de twee jaar geleden opgerichte Ameidensche Wandelclub is georganiseerd.

Schoonhovense Courant. Opvallend genoeg werd bij de 18 kilometer mars de eerste prijs behaald door Tempo Ameide.

Alle deelnemers kregen een fraaie medaille, met het raadshuis van Ameide erop en de kleuren van het lintje waren blauw/wit, de clubkleuren. Kees van Toor was de medailles hoogst persoonlijk met de bus in Utrecht wezen halen.

De oorlog brak uit. Door de Duitsers werd het ten strengste verboden als groep te marcheren. Een gedwongen rust van vijf jaar was het gevolg. Direct na de oorlog probeerde men de dingen te hervatten, waar men gestopt was, maar ook met nieuwe ideeën. Enkele initiatiefnemers richtten een Algemene Sport Vereniging Ameide op (A.S.V.A.), oprichtingsdatum 1 september 1945, met de sporten voetballen, korfballen, wandelen en gymnastiek.

Dit samengaan was geen lang leven beschoren. Daardoor werd OP MARSCH weer een zelfstandige wandelclub en wandelen op de lidmaatschapskaart van A.S.V.A. geschrapt. Tempo Ameide maakte geen doorstart, maar sloot zich aan bij OP MARSCH. Jan van Holten werd leider bij de kleintjes, Anton van Gelderen bij de groteren.

De eerste Marsch na de oorlog werd gelopen op 1 september 1945, met de boot van de familie Blok uit Ameide werd naar Schoonhoven gevaren, alwaar de zogenoemde Vrijheidsmars over vijftien km werd gelopen.

Op Pasenmaandag 1946 werd de tweede Paaschmarsch uitgeschreven in Ameide, welke weer een gezellige drukte gaf in het dorp.

De derde Voorjaarstocht, zo werd hij genoemd, is op zaterdag 19 april 1947 georganiseerd.

Niet op Paasmaandag, een andere wandelvereniging in een nabij gelegen dorp had al een Paaschmarsch georganiseerd.

Er werd gestart vanuit het verenigingsgebouw met een 20 km en 30 km tocht over Tienhoven, Nieuwpoort, overvaren naar Schoonhoven, langs Cabauw, Lopik, en met de veerpont terug naar Tienhoven. 30 km met een lus erbij door Graafland en Groot-Ammers. In het programmaboekje staat: algeheel secretariaat Kees Oosterom, Fransestraat A304 Ameide. Met een prijsuitreiking in de vroege avond op de Dam was het weer een gezellig en druk evenement.

Kleintjes worden groot, de eerste oprichters kregen elders een baan of trouwden en vestigden zich buiten Ameide. Zo is in de loop van 1949/1950, niet exact bekend, OP MARSCH met ch opgehouden te bestaan.

In het voorjaar van 1958 was er een oproep in de media voor de oprichting van een wandelclub: op zaterdagmiddag om twee uur verzamelen op de Dam. Ongeveer veertig meisjes en jongens en enkele groteren werden opgesteld, geleid door Jan van Holten marcheerden ze door Ameide, wat veel bekijks opleverde. De club groeide snel aan.

In het eerste jaar werd nog in de blauw/wit kleuren gelopen. De groteren in de club en enkele ouders namen het initiatief om een eenheidstenu te maken. De nieuwe kleuren werden paarse broek of rok, witte blouse en een gele strop. Cor Woudenberg speelde een grote rol in dit gebeuren en ook Kees en Jannie Plieger waren van het eerste uur.

Hen Mesker werd gevraagd de 15 km club te leiden en tevens werd er actie gevoerd om een en ander te bekostigen. Drinkglazen met twee wandelaars erop in de clubkleuren paars/wit met het opschrift w.s.v. OP MARS Ameide. Huis aan huis werd geprobeerd de glazen te verkopen.

In 1959 werden de eerste tochten in de omliggende dorpen gelopen, verzamelen bij het verenigingsgebouw, op de fiets met elkaar naar een wandeltocht en 25 cent extra zakgeld voor een marsreep en een flesje Joy in de rust. In hetzelfde jaar organiseerde OP MARS weer de eerste mars in Ameide. De daarop volgende waren in 1961, 1962 en 1965 en vanaf 1968 sprak men over de Lichtstadmars, met een oranje lintje eraan.

In 1960 ging men naar bekende grote tochten, de Jan Hendrik de Rooij-mars in Sprang Capelle en met 42 personen in twee Volkswagenbusjes van de firma Woudenberg (een nieuw record!) naar de Airborne wandeltocht in Oosterbeek, waar honderden wandelclubs aan deelnamen.

Per categorie waren in Oosterbeek tien prijzen te verdelen; de leider zei: "hier moeten we een prijs halen!" Strak marcherend en ruim met je armen langs het lichaam zwaaiend, liepen we de tocht. Bij de prijsuit-

1947

1960 en 1962

reiking steeg de spanning, zouden we bij de prijzen zitten?

Van tien naar een werden de prijzen genoemd, waarvan negen prijzen al waren uitgedeeld. Teleurgesteld keken we elkaar aan; we dachten niet bij de prijzen te zitten.

De eerste prijs werd genoemd: "OP MARS Ameide". Juichend en springend om de leider heen, wat een feest.

Hen Mesker mocht met een glunderend gezicht de eerste prijs in ontvangst nemen en wij gingen allen met een trots gevoel naar huis. Zo maar een belevenis, uit vele belevenissen.

Met tien cent contributie in de week, later vijftig cent in de maand, was het een laagdrempelig gebeuren en groeide de groep snel aan.

Zo waren er in de jaren zestig een 25 km, 15 km, 10 km en twee groepen van 5 km.

Hiermee was het de grootste sportvereniging van Ameide. Bekende Vierdaagses werden gelopen en in Breda werden we ondergebracht bij particulieren. In Apeldoorn gingen er grote tenten mee, gebracht door de firma Kruyt.

Leid(st)ers van de kleintjes waren Wil de Bruin, Greet den Hartog, Nel van Mourik, Arie Molenaar, Riek van Gent, 15 km Hen Mesker en 25 km Kees Plieger, later Alie en Gerrit de Vroome uit Nieuwegein.

Theo Alblas, de man van Riek van Gent, heeft veel met zijn busje de clubs naar wandelsport evenementen gereden. OP MARS was de eerste club die oud papier inzamelde om de kas aan te vullen, wat veel werk met zich meebracht.

Allen die ik gesproken heb over de historie van OP MARS ervoeren het als een leuke en mooie tijd. Een pluim voor allen die zich ooit hebben ingezet, voor en na de oorlog, voor wandelclub Tempo Ameide en wandelclub OP MARS.

Door de steeds minder wordende belangstelling is in het jaar 1976 OP MARS opgehouden te bestaan.

Tot schrijfs,

Krijn van der Ham

Oorkonde bij het aanbieden van de plaquette (zie bladzijde 38) aan Prof. dr. A.P.H.A. de Kleyn met de gemeentewapens van Ameide (boven) en Utrecht (onder).